

ETTEVÕTLIK NÄEB MUUTUSTES VÕIMALUSI

Andero Uusberg räägib emotsioonide juhtimisest lähemalt ettevõtlikkuse, ettevõtlus- ja karjääriõppe konverentsil «Teadlikult tulevikku» 25. jaanuaril 2023.

ANDERO UUSBERG: geeniloterii paneb paika stardipaku, kuid ei määra finišeerumise aega

Ettevõtluses edu saavutamiseks on vaja erinevaid pädevusi. Üks olulisematest on oskus iseennast muutlikes oludes tulemuslikult eesmärgi poole edasi juhtida. Tartu ülikooli psühholoogi **Andero Uusbergi** sõnul ei ole see oskus vajalik ainult ettevõtluses, vaid elus laiemalt, sest ootamatustega tuleb aeg-ajalt silmitsi seista igaühel.

Ettevõtlus toimub üldiselt uudses ja muutlikus keskkonnas, kus pole kunagi täpselt ette teada, mis hakkab juhtuma. See on loogiline – oma ettevõtte loomisel on mõte siis, kui teed midagi, mida ei ole varem päris samal kujul teinud. Sellistes oludes on üsna suur tõenäosus kokku puutuda ka ebaõnnestumistega, mis omakorda tekitavad negatiivseid tundeid: frustratsiooni, ärevust, masendust.

Kuidas siis nende negatiivsete emotsioonidega toime tulla? Selle eelduseks on head enesejuhtimise oskused. Hea enesejuhtimine ei tähenda oma reaktsioonide mahasurumist või kuidagi loomuvastaselt käitumist, vaid eelkõige hoolitsemist selle eest,

et reaktsioonid oleksid adekvaatsed – kooskõlas sellega, mis tegelikult juhtub ja mida see tervikpildis tähendab. Keskkonnas, kus on palju tagasilööke, on kerge teha sääsest elevanti ning seeläbi oma negatiivseid emotsioone võimendada.

Õnneks on enesejuhtimise oskused õpitavad. Näiteks tagasilööke emotsionaalne mõju sõltub sellest, millele omistab inimene selle põhjused. Kui näha, et tagasilöök on märk eduks vajalike võimete puudumisest, on tekkinud tunne negatiivsem ja võib muuta jõuetuks. Kui aga näha tagasilöögis ühekordset ja ehk isegi kasulikku kogemust, võib tekkiv negatiivne tunne anda hoopis jõudu vigadest õppimiseks.

Me saame ise jälgida, kuidas tagasilöökidest mõtleme, ja oma mõtlemist tüürida. Eesmärk ei ole endale valetada, vaid korrigeerida kohti, kus esmane mõte ei ole asjakohane. Kuidas oleks ebaõnnestumise põhjustest asjakohane mõelda? Enamasti mängivad sooritusel rolli nii kaasasündinud eeldused kui ka harjutatavad oskused. Oma mõtlemises kipume aga eelduste rolli üle tähtsustama ja tajuma, et tõelised tegijad on talendiks sündinud ning lihtsurelikel pole nende sekka asja.

Niimoodi mõeldes tundub, nagu tagasilöök viitaks puudujäägile, mida kuidagi korvata ei saa, ning mõistlik oleks alla anda. Kui aga teadvustada, et geeniloterii paneb paika vaid stardipa-

ku, mitte finišisse jõudmise aja, jätkub tähelepanu ka oskuste ja nende arendamise peale mõtlemiseks. Sel juhul võib ebaõnnestumine olla lihtsalt tagasiside asjade kohta, mida endas veel arendada võiks. Alla andmise asemel on nüüd loogiline otsida võimalusi, kuidas saada paremaks. Kas küsida nõu, otsida abi raamatutest või lihtsalt harjutada?

Ettevõtlusõpe võib olla üks hea keskkond, kus tagasilöökidega toimetulekut õppida. Ettevõtlus oma ootamatuste, muutlikkuse ja tagasilöökidega on justkui mudel elust enesest. Võrreldes tavalise ainetunniga võib ettevõtlusõppes olla rohkem mänguruumi, et selliseid kogemusi saada ning nendega toimetulekut harjutada.

Kuidas ideed koolipingist teoks saavad?

lk 2

Ühiskondlikud ootused või südamekutse – millest lähtuda karjäärivalikul?

lk 3

Väljakutsed tekitavad õpimotivatsiooni

lk 4

Koostööne tulevikukool, mis lähtub kogukonna vajadustest

lk 5

Lasteia ettevõtlusõpe valmistab mudilasi ette oma unistusi ellu viima

lk 6

Kuus küsimust ettevõtlikkuse kohta haridus- ja teadusminister Tõnis Lukasele

lk 7

Sündmuste kalender ja statistika

lk 8

Kuidas ideed koolipingist teoks saavad?

Sellised algatused nagu Junior Achievementi õpilasfirmade programm ja kolm kuud kestev äriideede arendamise programm STARTER ei paku noortele pelgalt huvitavat ja rikastavat ettevõtluskogemust, vaid arendavad ka nüüdisajal hädavajalikke pädevusi. Ajajuhtimine, enese kehtestamine, paindlikkus, probleemilahendus, julgus ja initsiatiivikus on oskused, millela on tänapäeva tööturul keeruline toime tulla. Oma kogemustest ning sellest, mida neile ettevõtte loomine andis, räägivad 2022. aastal Eesti parima õpilasfirma võistlusel teisele kohale tulnud **KäpArt** ning STARTERi Tartu kevadsemestri võitja tiim **Bankery**. Sellest, mida koolidel on võita ettevõtliskogemusest, räägib aga Ettevõtliku Kooli programmijuht **Piret Torm-Mirontšik**.

Bankery: pankadega suhtlemine peaks olema lihtne

Bankery loojate südameasjaks on lihtsustada pankade ja laenuvõtjate omavahelist suhtlust. STARTERi Tartu arenguprogrammist alguse saanud ettevõtte peab *start-up*ide suurimateks väljakutseteks just fookuse hoidmist ja alguses ilma kapitalita enda nähtavaks tegemist. Lähemalt räägib Bankery juhatuse liige **Karl Rapur**.

Kuidas tuli idee just selline ettevõtte luua?

Kõik Bankery asutajaliikmed õpivad Tartu ülikoolis magistriõppes ja ka meie äriidee on saanud alguse ülikoolist. Osalesime Edu ja Tegu STARTERi Tartu äriidee arenguprogrammis, mida koordineerib Tartu ülikool. Bankery esialgse idee autor on pikaajalise kogemusega pankur, kes esitles seda ideede häkatoni üritusel. Peale kuudepikkust idee lihvimist ja katsetamist otsustasime, et tiimiliikmetel on piisavalt usku projekti ellu viimiseks. *Start-up*i idee kallal töötamiseks ei pea esimese asjana ettevõtet asutama, kuid kui arendamisega tekivad esimesed kuluarved, siis on vaja nende üle kuidagi arvet pidada. Samuti on ettevõtte kaudu lihtsam partnerite ja investoritega suhelda. Ettevõtlusvorm võimaldab asutajatevahelised suhted omavahel kokku leppida.

Rääkige lähemalt oma tootest – kuidas see inimeste elu paremaks teeb?

Bankery on loodud selleks, et lahendada laenuvõtjate igavene probleem – suhtlemine erinevate pankadega on keeruline ja aeganõudev. Bankery tuum on laenuvõtjate protsessi lihtsustamine. Loomes tarkvara, mis võimaldab laenuvõtjatel ja pangal omavahel kiirelt ja turvaliselt suhelda ning dokumente vahetada. Nii Eestis kui ka mujal maailmas tegelevad paljud ettevõtted laenuvõtjate kaasajastamisega. Meie fookus aga ei ole laenuvõtjate vahendamine, vaid me soovime pikemas perspektiivis muuta protsessi ja luua uut laadi infrastruktuuri.

Mis olid suurimad väljakutsed ja õppetunnid ettevõtte loomisel?

Ettevõtte asutamine on Eestis tehtud imelihtsaks. Seda saab teha ilma reaalse kapitali sissemakseta mõne tunni jooksul. Samas ei ole mõtet luua ettevõtet niisama, sest sellega kaasnevad kindlad kohustused ja kulud, näiteks raamatupidamine ja aruandlus. Ettevõtte asutamise peaks ootama nii kaua kui võimalik ning seda ei tohiks teha enne, kui on paigas konkreetne plaan, tegevused, esindajad ja omanikevahelised suhted. Ühes Tartu ülikooli magistrirühmas uuriti, mis juhtub uute äriideedega peale häkatonidel osalemist. Leiti, et 95 protsenti neist lõpetab tegevuse umbes saja päeva jooksul. Seega on suurimad väljakutsed seotud siiski initsiatiivi ja fookuse hoidmisega. Enamik alustavaid ettevõtteid peavad hakkama saama ilma algkapitalita, nii ka meie. Kui algkapital oleks kohe olemas, oleks võimalik värvata töötajaid ning ka ise ööd ja päevad ainult Bankeryga tegeleda. Kahjuks reaalsus nii lihtne ei ole. Enne tuleb teha tööd, et keegi sind tähele paneks –

sellega peab iga alustav ettevõtja arvestama.

Mida see kogemus teile andis ja kas näete end tulevikus veel ettevõtlusega tegelemas?

Oleme arvestanud sellega, et tegeleme väga rangelt reguleeritud finantsvaldkonnaga. Seega on meie idee ellujäämise tõenäosus tunduvalt väiksem võrreldes valdkondadega, kus regulatsioone ei ole. Praegu ei ole Bankeryl veel kindlat müügitulu, kuid meie idee on positiivselt vastu võetud. Oleme võitnud mitu *start-up*i üritust, mis on sisestanud usku ja jõudu edasi liikuda. Usume siiralt Bankery ärimudelisse, kuid oleme realistid. Kui arendamise käigus selgub, et üks või teine idee ikkagi ei tööta, siis sellega ei lõppe meie omavaheline koostöö. Ettevõtluse üks positiivne külg on see, et inimesed õpivad meeskonnas töötama, ühte kandvat ideed arendama ja selle elluviimise nimel töötama. See on väga tugev eeldus, et võiksime mistahes uue idee päriselt ellu viia.

KäpArt: kasside poolt, kasside heaks

KäpArt loob erinevaid tooteid, mille on maalinud ja kujundanud varjupaiga kassid omaenda käpakestega. 50 protsenti ettevõtte kasumist läheb Tartu koduta loomade varjupaiga toetuseks. Ettevõtte saamisloost rääkisid tegevjuht **Maara Parhomenko** ja finantsjuht **Liisi Paaver**.

Kuidas tuli idee just selline õpilasfirma teha?

Meie suurim kriteerium õpilasfirma loomisel oli veendumus, et tahame luua midagi tähendusriikast. Praakisime välja enamusi mõtteid, sest tundisime, et nendest ei oleks kellelegi päriselt abi. Otsisime ideed, mis paneks silmad särama ja sütitaks meis tahte kohe tegutseda. Kui jõudsime arusaamiseni, et kõiki tiimiliikmeid ühendav lülili on suur armastus loomade vastu, ei lasknud õige idee ennast enam kaua oodata. Korduvatele ajurünnakutele ja ebaõnnestunud ideelalgatustele tegi lõpu see, kui üks tiimiliige ärkas tavalisel hommikul mõtteväljatusega üles – suur töö oli lõpuks idee näol vilja kandnud.

Rääkige lähemalt oma tootest – kuidas kassid neid tooteid disainivad?

Maalimise protsess peab olema loomadele võimalikult mugav, lõbus ja ohutu – see on üks meie tähtsamatest põhimõtetest. Seepärast kasutame tehnikat, kus loom ei puutu mitte mingil juhul ise värviga kokku. Nimelt tilgutame paberi erinevatesse nurkadesse vesivärvi ning seejärel sulgume paberi koos värvidega spetsiaalsesse paksust kilest tehtud *grip*-kotti. Seejärel võib kunsti valmistamine alata – mänguhoos ajavad kassid läbi kile oma käppadega, ninaga või maalil püherdades värvi laiali ning nii sünnivadki nende meistriteosed.

Mis olid suurimad väljakutsed ja õppetunnid ettevõtte loomisel?

Alguses oli raske harjuda sellega, et tiimiliikmete töösse suhtumine on väga erinev, kuid ajapikku suutisime sellele leevendust tuua pideva kommunikatsiooni ja kompromissidega. Teekonna suurim proovikivi oli just selle õige idee leidmine, mis võttis meil aega üle kahe kuu. Tagantjärele oleme aga tänulikud enda kangekaelsusele, et otsustasime mitte alustada lihtsalt mingi plaaniga, mis meile tegelikult korda ei lähe. Võib öelda, et aega võttis, aga asja sai!

Mida see kogemus teile andis ja kas näete end tulevikus veel ettevõtlusega tegelemas?

Õpilasfirma protsess õpetas meile väga palju nii iseenda kui ka teiste inimeste kohta. Võiks lausa öelda, et seda kogemust ei vahetaks mitte millegi vastu. Saime aimu, kuidas oma äri nullist üles ehitada ja edasi arendada ning kuidas probleeme võimalikult efektiivselt ja kiiresti lahendada. Samuti proovisime käppa esinemiskunsti ja teiste firmadega koostöö tegemise vallas. Tulevik on üsna lahtine, kuid ettevõtluse poole piilujaid on meie seas mitu! Isegi kui nii-öelda klassikalist majandusteadust õppima ei lähe, on meie külge jäädavalt kleepunud ettevõtliskogemuse elu- ja mõtteviis, millest on palju kasu igal alal.

Piret Torm-Mirontšik: õppetöö on palju enam kui töövihik ja õpik

Ettevõtliku Kooli programmijuhi **Piret Torm-Mirontšiku** sõnul on Ettevõtliku Kooli õpilastel paremad võimalused arendada oma üldpädevusi, laiendada silmaringi ning õppida viisidel, mis on põnevad ja meeldejäävad.

Ettevõtliskogemine tähendab seda, et õppetöö on seotud igapäevase eluga ning erinevate töömaailma valdkondade ja rollidega. Seega on õppetöö midagi palju enam kui ainult õpik ja töövihik. Tänapäeval on veel kohati näha, et õpetajad kipuvad liiga palju õpilaste

eest asju ära tegema. Tegelikult tuleks õppijatele julgelt kõigi põnevate tegevuste planeerimisel ja organiseerimisel suurem osa anda.

Kui kool on ettevõtliskogemuse, võibda noor sellest väga palju. Ta saab võtta osa põnevast õppimisest, arendada oma

üldpädevusi ning tutvuda erinevate töömaailma valdkondadega. Lisaks arendab põnev ja ettevõtliskogemine silmaringi, see jääb meelde ning kujundab ka positiivset õpikeskkonda ja omavahelisi suhteid.

Ettevõtliku Kooli programmiga liitunud õppeasutused analüüsivad ja planeerivad enda tegevusi meie standardi järgi ning sel on suur mõju hariduse kvaliteedile ja õppija ettevõtliskogemuse kujunemisele. Pean ettevõtliskogemuse hoiakut üheks võtmetähtsuseks omaduseks ning seega on õppeasutuste toetamine

ettevõtliskogemuse hoiaku kujundamisel väga oluline.

Ettevõtliku Kooli iga-aastastest edulugudest on näha, et õppeasutustes toimub palju põnevat ja kaasahaaravat väga erinevates valdkondades. Merekon-teineritesse planeeritakse noortekeskusi, kaasatakse ülikoolide teaduslaboreid, toetatakse koroonajärgse näiteks turismi-ettevõtteid ning au sees on kohalik elu ja selle tundma õppimine eri vaatenurkadest. Selline õppimine on tohutult põnev ja meeldejääv. Kes ei tahaks vahelduseks ainetundidele teha midagi teistsugust?

Tuleviku Tegijate platvorm aitab noortel langetada teadlikke elukutsevalikuid

Eelmisel aastal korraldatud töötukassa uuringust selgus, et üle 80 protsendi noortest vajavad rohkem tuge oma tulevaste karjääri- ja õpinguvalikute tegemisel. Sellel sügisel avasid Tuleviku Tegijad (endise nimega Tagasi Kooli) uue platvormi, mis viib külastajatele, õppekäikude ja töövarjutamiste abil õpilased oma ala tegijatega kokku. Vahetu kokkupuute kaudu aidatakse õpilastel kogeda eri valdkondade ja rollide tagamaid ning avardada oma tulevase õpingute- ja karjäärivalikuid.

Paljudele noortele on tuttav küsimus «Kelleks sa tahad saada?», kuid vähesed oskavad varases eas kindlat vastust anda. Üldiselt osatakse võimalikest ametitest loetleda neid, millega õpilane on oma senises elus kokku puutunud: arst, õpetaja, piloot. Teatavasti on tööturu valikud palju kirjutamad, kuid teiste rollidega puututakse kokku alles kõrgkooli õpingute käigus. See on omakorda seadnud tööandjad olukorda, kus mõnele positsioonile värbamine on vähesed teadlikkuse tõttu keeruline.

Külastistundides ongi õpilastel võimalik oma ala tegijalt uurida, mida tema töö sisaldab, millist haridust või isikuomadusi on karjääri ehitamiseks vaja ning milliseid oskusi tuleb noorel tulevikuks omandada. Peale selle kor-

raldatakse Tuleviku Tegijate platvormi kaudu õppekäike ja töövarjutamisi, kus saab personaalse ja realistliku ülevaate ameti või valdkonna kõõgipoolest. Suurema teadlikkuse abil on noortel võimalik teha kaalutletud haridustee- ja elukutsevalik ning suurema tõenäosusega leida endale sobivam tulevik.

Tuleviku Tegijate platvormi kasutades jääb ära kohtumiste keeruline korralduslik ettevalmistus, sest seal on juba andmebaas võimekatest külastisõpetajatest ja ettevõtete esindajatest. Lihtsalt lisa kutse ning oota, kuni sellele vastatakse. Tuleviku Tegijad on leitavad aadressilt www.tulevikutegijad.ee ning sinna on oodatud registreeruma nii õpetajad, oma ala tegijad kui ka töövarjutamisest huvitatud õpilased.

Ühiskondlikud ootused või südamekutse – millest lähtuda karjäärivalikul?

Karjäärinõustaja **Anna Gramberg** ja Tartu Tamme gümnaasiumi karjäärikoordinaator **Merit Luik** räägivad, millised on tänapäeva noorte mured seoses oma tulevikuga ning kuidas saavad lapsevanemad ja õpetajad neid karjääri planeerimisel toetada.

Milliste küsimustega noored kõige sagedamini karjäärinõustaja poole pöörduvad?

Merit: Mina töotan praegu gümnaasiumiõpilastega, kelle küsimused tulenevad peamiselt kõhklustest või ebakindlusest – et kas nad teevad õige valiku ja liiguvad õiges suunas. Sageli soovitakse arutada ka vaba aasta võtmise plusse ja miinuseid. Selliste küsimuste taustal võib olla noore soov vastata õpetajate, vanemate või ühiskonna ootustele ning hirm, mis saab siis, kui nad valivad teise tee.

Anna: Soov kellegi teise ootustele vastata võib inimest väga tugevalt mõjutada. Mul on olnud täiskasvanud kliente, kes teevad oma karjääris juba mitmendat muutust ja kes endiselt mõtlevad sellele, kuidas nad oma esimesi karjäärivalikuid tegid pigem teiste või tajutud ühiskonna ootustele vastavalt. Seetõttu vajavad noorte karjääriküsimused varakult tähelepanu. Tähtis on aidata noorel mõista, et ei ole üht ainuõiget valikut, kuid on valik, mis võib tema jaoks tol hetkel kõike arvesse võttes parim olla. On loomulik, et iga vanem tahab oma lapsele parimat, kuid karjäär ja tööelu on tänapäeval väga teistsugused kui mõnikümmend aastat tagasi. Noor otsib oma rada ja teed, teisel tahab olla hea laps ja mitte minna vastuollu oma vanemate ja lähedaste ootustega.

Kuidas sellise ühiskondliku surve taustal oma soovidele kindlaks jääda?

Merit: Tuletan gümnaasiuminoortele meelde, et kui neil on vanematega erinevused, siis selle taga on tegelikult hirm, armastus ja mure. Vanem lähtub oma kogemusest ja kõik, mis tema enda valdkonnast välja jääb, on ka talle uus. Kui noor ise oma valiku põhjalikult läbi mõtleb, siis saab ta oma plaane vanemaga koos arutada. Võib-olla vajabki vanem infot, mis on noorel juba olemas.

Anna: Seetõttu peakski noor esimese asjana kaardistama, mida huvipakkuva suuna valimine endaga kaasa tooks – milliseid võimalusi see pakub, mis oleks töö sisu, millised on noore enda ootused tööle ja igapäevaelule. Samamoodi tuleks läbi mõelda, et teha teadlik valik. Kui vastuolud või lahkarvamused vanematega on väga suured, siis saab noor ise neid teadlikkuse argumente nimetada ja selgitada, millel valik põhineb. Info kogumiseks tasub kasutada eri viise – internetis materjalide lugemisele lisaks käia kõrgkoolide avatud uste päevadel, tudengi- või töövarjuks, kuulata esinejaid koolis ning leida valdkonnas tegutsevaid inimesi, kelle käest lisa küsida.

Merit: Sellega seoses meenub mulle lugu noorest, kel oli huvi arhitektuuri vastu. Enne, kui ta jõudis reaalsete sammudeni, et uurida, mida selle õppimiseks vaja on, oli ta juba kindel, et ei ole piisavalt hea. Tal oli arusaam, et arhitektuuri õpinguteks peab olema väga suur kunstianne, kuid tema ei olnud kunstiga kokku puutunud ja arvas, et

järelikult ei tule selline edasiõppimise valik kõne allagi. Soovitsin tal tutvuda õppekavaga ja käia tudengivarjuks. Kui ta sealt tagasi tuli, oli suhtumine muutunud – õppejõud ja tudengid kinnitasid, et arhitektuuri vallas on lisaks kunstiajale vaja palju teisi oskusi, mis tal olemas olid. Kui noore fookus muutus täpsemaks, teadis ta, milliseid valikkursusi veel viimasel õppeaastal valida ja kuidas edasi liikuda.

Anna: Hea mõte on leida ka neutraalne jutukaaslane. Kui tuleviku üle arutamine oma lähedaste, õpetajate või vanematega on emotsionaalselt laetud, siis neutraalsel inimesel puudub oma agenda ja ta saab aidata noorel näha suurt pilti. Näiteks töötukassa pakub tasuta karjäärinõustamist üle Eesti. Ka paljudes kutsehariduskeskustes ja kõrgkoolides on karjäärinõustajad, kes saavad sisseastujatele toeks olla. Tuleviku Tegijate platvormi kaudu aga on võimalik leida valdkonnas tegutsevaid inimesi, kelle juurde töövarjuks minna ja kellelt nõu küsida.

Millised karjäärikujundamise pädevused on noortele kõige keerukamad?

Anna: Infot oskavad noored leida ja võimaluste kaardistamisega saavad hakkama. Teavet on palju ning keeruline on just otse kokku viimine – mida kogutud infoga peale hakata ning kuidas seda iseenda ja oma tuleviku planeerimisega seostada.

Merit: Üks keerulisemaid asju ongi otsustamine. Karjääriõpetuses läbime kõik vajalikud teemad ja kursuse lõpus jõuame küsimuseni, et mis edasi. Selle otsuse tegemine on emotsionaalselt vaevuline, kuna võib tekkida tunne, et äkki on veel mõni infokild puudu või peaks enne otsustamist midagi veel teadma. Oma emotsioonide ja mõtetega toime tulek nendel hetkedel on raske. Kooli roll ongi aidata noorel mõista, et ta saab end kogu aeg uuesti luua. See üks otsus, mille ta täna teeb, ei ole kivisse raiutud – noore jaoks võib see olla vabastav.

Anna: Paljud tunnevad survet, et peavad juba 18-aastaselt teadma, mida oma eluga teha. Tegelikult ei pea. On neid, kes teavad juba lapsest saati, kelleks saada tahavad, kuid enamik ei tea – ja see on normaalne. Ka täiskasvanuna on alati võimalik juurde õppida või valdkonda vahetada. Mulle meenub lugu noorest täiskasvanust, kes tahtis endale ja teistele tõestada, et elus saab edukaks ka ilma formaalse hariduseta. Ta oli juba mõnda aega ühes valdkonnas karjääri teinud,

kui tajus, et lagi tuleb ette – kui ta tahab teisele positsioonile liikuda, vajab selleks haridust. Õnneks on Eestis paindlik haridussüsteem, kus on igal ajal võimalik haridust jätkata. Kui see noor siis täiskasvanute gümnaasiumisse läks, oli näha, et tal on väga tugev sisemine motivatsioon õppida. Tema jaoks oli parim valik jätkata õpinguid pärast seda, kui oli juba mõningast töökogemust kogunud ja teadis täpsemalt, millised on tema sihid.

Millal peaksid noored karjääri le mõtlema hakkama? Millal see teema nende jaoks huvitavaks muutub?

Merit: Noor hakkab sageli huvi tundma siis, kui peab valikuid tegema. Meie asi täiskasvanutena on suunata noort aga nii, et kui tal lõpuks huvi tekib, oleks tal olemas oskused, kuidas valikuid teha. Ei ole ju realistlik oodata, et noor suudab kõike korraga analüüsida, kui hakkame teda alles põhikooli või gümnaasiumi lõpuklassis infoga üle kallama. Infot on palju ja enda tundma õppimine võtab aega. Neid kompetentse, mida ta vajab, tuleb arendada esimesest klassist peale. Esimese klassi lapsele me ei räägi, et ta peab põhikooli lõpus valima, kas ta läheb gümnaasiumisse või kutsekooli, vaid suuname teda näiteks märkama, millist tööd erinevad inimesed teevad ning mis lapsele endale meeldib või ei meeldi.

Anna: Kui räägime karjäärist, siis praegu on rõhuasetus liialt kaldu valikute tegemise hetke suunas. Karjääri kujundamine on tegelikult tunduvalt laiem ja rõhuasetus peaks olema oma elu planeerimist toetavate oskuste arendamisel, muu hulgas on oluline eneseteadlikkuse arendamine juba lasteaiast alates. Eneseanalüüsi oskus, enda huvid ja tugevuste märkamine ning võime oma tegevust planeerida, sihte seada ja neid ellu viia on midagi, mida arendatakse kõigis kooliastmetes. Noor paneb kildudest pilti kokku, kuid kool ja lapsevanemad peavad teda selles toetama. Et noor saaks selgust endas ja oma võimalustes, on vaja koostööd – laste, vanemate, õpetajate, karjäärinõustajate, väliste partnerite, külastistundide korraldajate vahel. Nii saab areneda ennastjuhtiv õppiija.

Merit: Kui mõnes koolis ei pöörata karjääriteemadele piisavalt rõhku, siis lapsevanemad ja õpilased saavad julgelt väljendada oma vajadusi ja ootusi. On partnereid, kelle toel on koolidel kergem oma õpilastele karjääri kujundamisel abiks olla. Koolid ei pea kõike üksi tegema, appi võivad tulla ka näiteks töötukassa, Tuleviku Tegijad või järgmise taseme õppeasutused.

Eelmise aasta augustis asus Junior Achievement Eesti koostöös Estonian Business Schooli ning haridus- ja noorteameti Edu ja Tegu programmiga koolitama esimesi mentorõpetajaid. Programmis osales 24 õpetajat ning esindatud olid pea kõik Eesti maakonnad. Programmi eesmärk oli kogenud õpilasfirmade juhendajatest kasvatada mentorid alustavatele juhendajatele. Koolitus varustas mentorõpetajad kõige uuemate majandusteadmistega, samuti teadmistega *coaching'*ust, äri planeerimisest, müügitööst ja turundusest. Õpe toimus moodulitena ning hõlmas ka virtuaalsel turul tegutsemist ning erinevate ettevõtete külastamist, tutvumaks nende ärimudelite ja juhtimisega.

Mentorõpetajatest saab lähemalt lugeda ja nendega ühendust võtta
www.ettevotlusope.edu.ee/ettevotlik-kool/ettevotlusope-mentorid

Väljakutsed tekitavad õpimotivatsiooni

Uurisime neljalt mentorõpetajalt, milliseid pädevusi tänapäeva noor enim vajab ja kuidas on ettevõtlusõpe seotud õpimotivatsiooniga laiemalt. Vestlusingis osalesid Kuressaare ametikooli kutseõpetaja **Anzelika Toll**, Valga põhikooli arendus- ja noorsootööjuht **Maria Sikk**, Tartu Kristjan Jaak Petersoni gümnaasiumi õpetaja **Urmars Persidski** ning Läänemaa ühisgümnaasiumi geograafia- ja majandusõpetaja **Imbi Raudkivi**.

Mis on teie hinnangul kõige olulisemad pädevused, milleta noored tulevikus edukaks ei saa?

Urmars: Edukaks toimetulekuks on tähtis omandada vähemalt rahuldaval määral kõik riiklikus õppekavas loetletud pädevused.

Anzelika: Minu arvates on tänapäeval kõige väärtuslikum pädevus suhtlemine, nii kõnes kui ka kirjas. Noored arendavad ettevõtlusõppe kaudu suhtlemisoskust klientidega, mis on ja jääb eduka ettevõtja väga vajalikuks pädevuseks. Teisena nimetaksin rahatarkust, sest kui ettevõtja ei suuda vahet teha kuludel ja tuludel, siis enamasti seal eduelamust tulla ei saa.

Maria: Lisaks suhtlusoskusele näen oma igapäevatoos, et probleeme tekitab sotsiaalse ja kodanikupädevuse madal tase. Need on aluseks ettevõtlikkuspädevuse kujunemiseks ja vastupidi – ettevõtlikud noored arendavad tegutsedes oma suhtlus- ja koostööoskust. Tänapäeva maailm muutub nii kiirelt, et tähtis on olla julge ja ettevõtlik suhtleja ning kiire kohaneja.

Imbi: Nõustun eelnevaga – hea suhtlemisoskusega tänapäeval ei saa. Samuti on vaja ettevõtluspädevust, täpsemalt oskust probleeme märgata ja neile lahendusi pakkuda, ning koostööoskust. Sellega on lähedalt seotud ka finantskirjaoskus, sealhulgas isiklike rahaasjade majandamisel. Mainiksin kindlasti ka õpikäsitlust ehk oskust õppida, digipädevust ja ressursside väärtustamist.

Kuidas tekib õpimotivatsioon?

Anzelika: Õpimotivatsiooni on hea tekitada päriseluliste näidete varal. Kui noor kuuleb varasemaid edukaid lugusid, eriti neid, mille algus tundus uutoopiline, aga ometi suudeti leida lahendus. Noort ei pea enam tingimata tema harjumuspärasest keskkonnast eemale viima, vaid harjumuspärase tuleb talle muuta pisut ebamugavaks, siis tekib ka motivatsioon ja loovus hakkab tööle.

Maria: Just. Õpimotivatsioon tekib tava-

Anzelika Toll

Maria Sikk

Urmars Persidski

Imbi Raudkivi

liselt siis, kui õppija tunneb väljakutset või vastupidi mõningal juhul just turvaliselt, aga siiski mitte liiga mugavalt. Õpimotivatsiooni tekke eelduseks on erinevad komponendid, aga vaja on kindlasti oskust orienteerida end tulemustele ning tunda maailma vastu huvi. Minu arvates peab õpimotivatsioon tulema ka enda seest, aga kindlasti võivad keskkond ja ümbritsevad inimesed seda mõjutada.

Urmars: Nõustun, et õpimotivatsioon peab tulema seest. Võime väliselt üritada tekitada huvi või anda lisainformatsiooni, kuid motivatsiooni peab leidma ikkagi õpilane ise.

Imbi: Lisaks juba nimetatule arvan, et väga tähtis on kogukonna toetus ja õppe viimine tavakeskkonnast väljapoole.

Mis tegevusi kasutaksite lapse potentsiaali arendamiseks? Kuidas toetate aspekte, mis on laste arengus vajaka?

Anzelika: Potentsiaali arendamiseks tuleb õpilasele anda tõuge proovida ettevõtlusõppes just seda rolli, milles ta tunneb ennast ebakindlalt. Õpilasfirma on hea võimalus proovida ja eksimuse kaudu õppida. Enamasti annan lastele just sellised rollid ja ülesanded, kus nad saavad juhendaja toetusega kindlustunde oma vajakajäämist arendamiseks.

Maria: Tihti näen, et noorte arengus on vajaka oskus võtta vastutus ja juhtida probleeme. Nagu ka Anzelika ütles – selleks, et noored areneks, peame andma neile võimaluse võtta vastutust ja saada uus kogemus. Sealjuures võib noort suunata ja toetada, kuid mitte teha tema eest ära asju, milleks ta on ise suuteline.

Urmars: Paljud noored küsivad ise nõu, mis teeb õpetaja töö lihtsamaks. Kuid pedagoogi töö on ikka endiselt märgata, suunata, toetada, vajadusel anda nõu ja selgitada.

Imbi: Nimetaksin märksõnana ka «katsetamine». Me ei tohi noorte algatusi ja ideid pärssida, vaid peame neid innustama ning julgustama katsetama ja proovima. Arengu mõttes soovitan osa võtta võimalikult rohketest koolitus- ja täiendkursustest, et tekiks võrgustikusuhtlus ja uued kontaktid, mis võivad uusi uksi avada.

Kuidas on ettevõtlus- ja karjääripädevuste arendamine seotud õppijate motivatsiooniga ning aitab mõtestada õppimist?

Anzelika: Ettevõtlusõppe kaudu on äärmiselt kasulik oma erialaseid oskusi täiendada ja arendada, sest see näitab õppijatele päriselulise töö juba ette ja nad

saavad kogemuse, kuidas erialasel töö toime tulla.

Maria: Jah, see annab elulähedase kogemuse. Samuti näitab, miks neid oskusi tegelikult vaja on – need aitavad ju elus edasi.

Urmars: Meie kooli noored, kes on valinud majandus- või ettevõtlusmooduli, on sageli väga motiveeritud. Paljud on tutvunud erialase kirjandusega ning osal on praktiline ettevõtluskogemus oma vanemate ettevõtetest või tööturult.

Imbi: Ettevõtlusmaailm oma võimaluste ja väljakutsetega pakub noorele arusaamist, mil moel ta end ise arendada saab. Rohkem tegevusi tähendab rohkem valikuid ja mõtestab seeläbi õppimist. Eesmärgistatud tegutsemine – mis ongi õppija motivatsioon – on koolikeskkonnas ettevõtlustegevuste kaudu hästi arendatav. Ka võimaldab katsetamine ja proovimine leida varjatud andeid.

Kuidas on motivatsiooni ja ettevõtlusõppega seotud sellised pädevused nagu enesejuhtimine, loovus, algatusvõime, emotsioonidega toimetulek, koostöö ja probleemilahendus?

Anzelika: Suures osas tuleb ettevõtlusõppe raames kõigil õpilastel ise ot-

suseid vastu võtta. Juhendaja suunab ja küsib õigeid küsimusi, kuid ei tee midagi õpilaste eest ära. Selline protsess arendab õpilastes enesekindlust, loovust ning koostöö-, algatus- ja probleemide lahendamise võimet. Õpilased tõesti peavadki ise otsustama, kuidas sellises olukorras emotsioonide torm, kuid üksteist toetades ja koostööd tehes kasvab enesekindlus. Enamikul õpilastel pole aimugi, milleks nad tegelikult võimelised on.

Maria: Ettevõtlusõpe kindlasti toetab kõigi nende pädevuste arendamist just praktilise ja võimalikult elulähedase kogemuse kaudu. See suunab lahendamise ja harjutama reaalseid olukordi. Reaalsed eesmärgid panevad rohkem pingutama ja tänu sellele ei anta nii kergelt alla.

Urmars: Mul on tunne, et õpilased, kes arendavad endas meelsasti ettevõtluspädevust, omandavad palju lihtsamini ka kõik teised vajalikud pädevused.

Imbi: See töötab ka vastupidi. Motiveeritud noor on seadnud sihid, planeerib tegevusi, osaleb üritustel ja koolitustel ning on kokkuvõttes ettevõtlik. Õpilased ise on arvanud, et haridus ja kogemused mistahes valdkonnast on määrava tähtsusega enesejuhtimisel ja ka teiste pädevuste arendamisel.

Kuidas toetada ukrainlaste osalemist ettevõtlusõppes?

Junior Achievement Eesti tegevjuht **Kersti Loor**

Praktiline ettevõtlusõpe on suurepärase meetod Eesti koolides õppivaid Ukraina noori koos klassikaaslastega tegutsema panna ja Eesti ellu integreerida. Näiteks õpilasfirma tegevuses on küllalt palju valdkondi, milles ka kehvena kohaliku

keele oskusega noor saab kaasa lüüa – see võib olla tootmine, kujundustöö, raamatupidamine või muu sarnane ülesanne. Ühiselt Eesti noortega tegutsedes areneb igapäevane sõnavara ja tubli tahtmise korral pole poole aasta

möödudes võimatu laadal ka eestikeelse müügikõnega esinemine. Kindlasti paraneb protsessi käigus noorte julgus ja pealehakkamine, suhtlusoskused ja arusaamine Eesti tööelust.

Ukraina noortele on eesti ja vene keele kõrval kättesaadavad ettevõtlusprogrammid alates 7. klassist, sealhul-

gas õpilasfirma programmi toetav õppe- ja materjal ukraina keeles (aadressil sites.jaeurope.org/ukraine).

Lisaks viib Junior Achievement Eesti Unicefi toel Ukraina õpilastele läbi ettevõtlikkust ergutavaid töötube ning koolitab siin elavaid Ukraina õpetajaid koolides ettevõtlust õpetama.

Koostöine tulevikukool, mis lähtub kogukonna vajadustest

2023. aasta sügisel avatakse Tartu maakonnas Kambja vallas Tõrvandi kool. Kooli direktor **Kristi Aria** räägib, kuidas käib uue kooli loomine ning milliseid võimalusi ja väljakutseid see esitab.

Kambja on kiiresti kasvav vald, kus on väga palju lapsi. Valla Tõrvandi ja Ülenurme piirkonnas on aga vaid üks kool – seetõttu otsustas vald ühe kooli sinna juurde luua. «Minu jaoks algas teekond direktori konkursiga. Kui nägin, et Lõuna-Eestisse, minu kodu lähedale tahetakse luua uut kooli, hakkas mõte kohe tööle ja vormus visioon, milline see kool olla võiks. Mul õnnestus direktori konkurss võita. Võtsin selle suure väljakutse ja elumuutuse vastu ning lahkusin Tartu rahvusvahelisest koolist, mida viimased 21 aastat juhtisin,» rääkis Tõrvandi kooli direktor Kristi Aria.

Direktori esimene proovikivi pärast konkursi võitu oli kooli visiooni põhjalikum läbimõtlemine. «Kooli kontseptsioon tuleb direktoril kokku panna selle järgi, millised ootused ja vajadused on kohalikul kogukonnal. Esimene etapp tööst oligi vajaduste ja võimaluste kaardistamine – kuidas moodustuks õpilaskond, millised on kogukonna vajadused ja millised samud on juba tehtud,» kommenteeris Aria.

Alguses oli palju tööd ka hoone projekteerimisega. «Sain olla koolimaja planeerimise juures, et mõelda läbi kõikvõimalikud detailid – kuhu tuleb milline klassiruum, kus võiks asuda söökla, millist sisustust on vaja tehnoloogia- või muusikaklassi. See oli väga huvitav töö, mille jaoks küsisin väga palju nõu erinevate asjatundjate ja praktikute käest,» ütles Aria.

Õppetegevus lähtub kolmest tulevikuvajadusest

Edasi tuli lapsevanemaid uuest koolist teavitada. «Juba 2022. aasta sügisel alustas Tõrvandi koolis kolm klassi, mis formaalselt õpivad veel Ülenurme gümnaasiumi all. Need vanemad on juba valinud meie kooli ilma, et koolimaja oleks füüsiliselt olemas või õppekava lõplikult paigas. Minu jaoks oli see väga suur saavutus ning vanemate usaldus näitab, et kogukonnaga sai loodud tõesti hea side,» rõõmustas Aria.

Õpetajad, kes Tõrvandi kooli õpilasi juhendavad, praktiseerivad juba praegu uusi meetodeid, mis moodustavad uue kooli õppetöö vundamenti. «Õppetegevus ja kooliväliline tegevus peavad olema ühtse tervikuna läbi mõeldud. Meie kooli eesmärk on arendada lapsi, kel on head suhtlemisoskused, teaduspõhine mõtteviis ning võime ise tegevusi algatada ja ellu viia,» loetles Aria.

«Heade suhtlusoskuste õpetamiseks paneme rõhku keeleõppele, olgu see siis formaalse või mitteformaalse hariduse osa, samuti harjutame nii virtuaalset kui ka näost näkku suhtlemist ning esinemisostust. Teaduspõhine mõtteviis ei tähenda vaid loodusainete õpetamist, vaid seda saab arendada igas asjas. Näiteks juhendame lapsi, kuidas eri nähtusi vaadelda ja analüüsida, vaatluspäevikut täita ja uurimistöid teha. Ettevõtlikkuse puhul on meile tähtis, et see käiks koos püsivusega. Lapsed peavad õppima, kuidas saada hakkama ebaõnnestumistega ning reflekteerida enda tegevusi,» selgitas direktor.

Kõike seda püütakse teha õppeaineid loimides. «Lihtne oleks panna tunniplaan kokku üksikute tundidena, kuid meie soovime läheneda eesmärgipärasemalt. Kasutame probleemõppe põhimõtteid ning igas päevas keskendume kahele-kolmele ainevaldkonnale. Koolipäev algab tavapärasest hiljem, nii et hommikul jääb aega individuaalseks tööks, hommikupudru söömiseks või järeleaitamise tunniks – mida õpilane parasjagu vajab,» sõnas Aria.

Ainete loimimine eeldab eri aineõpetajate vahel väga tihedat koostööd. Hilisem koolipäeva algus annab selleks suurepärase võimaluse, sest hommikusse saab paigutada näiteks mees-

konna koosolekuid. «Meil on iga nädal õpetajate koostöötunnid ning pikema aja tagant ka mahukamad koostööpäevad. Õpetajad on õppetöö kujundamise ja planeerimise väga mitmekülgsetel kaastatud. Tahan luua kooli, kus õpetajad on direktori kaasvisionäärid – ajame ju laste jaoks koos ühist asja. Õpetajad on loominguilised inimesed, keda kõnetab väga võimalus kooli tegevustes kaasa teha ja neid planeerida. Nad tahavad olla osa uue ja tähendusliku loomisest – meie kool annab neile selle võimaluse,» ütles Aria. «Konkurss pole veel avatudki, kuid juba saan kirju ja kõnesid õpetajatelt, kes meile tööle tulla soovivad.»

Kärla põhikooli direktor Sirje Ellermaa: ettevõtlikkuse arendamisel on võtmekoht tegevuste mõtestamisel

Tänapäeva maailm muutub kiiresti ja ettearvamatult ning tulevikus hakkamasaamiseks on vaja head kohanemise ja ebakindlusega toimetuleku oskust. Ettevõtlikkuse harjutamine on vajalik komponent elus hakkamasaamiseks – see kasvatab ühiskonnas aktiivselt tegutsevaid inimesi, kes oskavad märgata probleemkohti ning neid paindlikult ja innovaatiliselt lahendada.

Eks ettevõtlikkust on koolides kogu aeg eri tegevuste kaudu arendatud, küsimus on nende tegevuste mõtestamises. Laad kui alati esimesena meenuv

ettevõtlik tegevus ei pruugi eriti midagi õpetada, kui sellega ei kaasne planeerimist, õpilase enda täiemahulist protsessis osalemist ja analüüsi. Seetõttu on vajalik, et õpetajal oleks vastavad oskused. Koolijuhi ülesanne on leida meeskonda vastavate oskustega inimesed ning võimaldada õpetajatel osaleda koolitustel ja võrgustikutöös. Abiks on, kui koolis on ettevõtlikkuse eestvedaja ja innustaja.

Meie koolis koordineerib ettevõtlikkusõpet õppedisainer, kes suunab õpetajaid ja õpilasi ettevõtlikkust enda ümber märkama. Märkamise ja seostamise os-

kust arendame ka nii, et ettevõtlikkuse tundides uuritakse õpilastega koos kooli üldtööplaani ja ürituste kalendrit ning võetakse osa ürituste korraldamisest. Õppedisaineri eestvedamisel arendatakse ka õpetajate ettevõtlikkust ja loominguprojekte.

Ettevõtlikkuse õppes saab arendada üldpädevusi, mida ainetunnis tervikuna nii lihtsalt teha ei saa, sest õppimise fookus on kitsamalt oma valdkonnas. Ettevõtlikkuse tunnis saab ainetundides omandatud teadmised ühtseks tervikuks kokku loimida ja neile eluline

täendus anda. Meie koolis on ettevõtlikkuse arendamiseks lisandunud palju uusi tegevusi. Õpilasesindus on saanud suurema vastutuse vahetundide sisustamisel ning õpetajad koostavad kordamööda iganädalast päevakajaliste uudiste viktoriini «Teravad pliiatsid». Koostööoskuste arendamiseks suunatakse õpilasi kogukonnaga enam koostööd tegema, näiteks alles septembris osalesime kooliperega kogukonna ettevõtmises «Maale elama». Uuenduslikuna oleme alatanud kogukonna- ja ettevõtlikkuspraktika KETT.

Miks on kutsekoolides vaja õpetada ettevõtlikkust ja ettevõtlust?

Vastab VOCO Tartu rakendusliku kolledži majanduse ja ettevõtluse õpetaja **Mariin Alatsei**.

Ettevõtlusõpe on VOCOs väga tähtsal kohal ning sellest saavad osa kõik õppijad. Majandus ja ettevõtlus ei ole eraldiseisev õppeaine, vaid see on loimitud erialaste tundidega. Ettevõtlik hoiak iseloomustab õpinguid tervikuna. Sellele aitab kindlasti kaasa nii erialaõpetajate ühtne arusaam ettevõtlusõppe vajalikkusest kui ka suurepäraselt toimiv ettevõtlusõpetajate meeskond, kellega koos õpet arendame ning erinevaid üritusi organiseerime.

VOCOs on lisaks õppetööle väga palju tegevusi, kus õppijad näevad ja kuulevad erinevatest karjäärivalikutest. Näiteks toimub meil iga-aastane ettevõtluspäev, kus nii ettevõtjad, kooli õpetajad kui ka vilistlased räägivad en-

da edulugudest, õnnestumisest ja ebaõnnestumisest. Külastatakse ettevõtteid ning õppijad läbivad praktika, kus saadakse otsene kontakt ettevõtetega, näha, kuidas need toimivad, millised on erinevad ametikohad ja töö võimalused. Samas korraldavad õpilased ka ise üritusi, kus nad saavad rakendada enda oskusi ja lahendada mitmesuguseid ülesandeid.

Iga noor peaks koolist kaasa saama oskuse ise mõelda ja tegutseda. Ei saa jääda ootama, et keegi teine probleeme lahendaks, või lootet, et ägedad võimalused sülle kukuksid. Selleks tuleb isendasse uskudes seada eesmärgi ja leida võimalusi nende saavutamiseks; otsida lahendusi ja neid katsetada; suhelda ja

leida enda ümber õiged inimesed. Ettevõtlusoskused ei hõlma endas ainult teadmist, kuidas ettevõtet luua või kuidas see toimib. Ettevõtlikkus on hoiak ja mõtteviis, mis viib elus edasi. See tähendab oskust märgata probleeme ja leida neile lahendusi, oskust meeskonnas töötada ja ennast väljendada, planeerida enda tegevusi ja saavutada eesmärgi, julgust saada hakkama ootamatutes olukordades ja mitmesuguste väljakutsetega. Nüüdsel tööturul ja muutuvas maailmas lihtsalt teistmoodi ei saagi. Kui me koolis motiveerime ja julgustame noori, õpetame ettevõtluspädevusi ja kujundame ettevõtlikku hoiakut, siis saavutavad nad kindlasti ka suurema edu ükskõik milliseid karjäärivalikuid tehes.

Lasteaia ettevõtlusõpe valmistab mudilasi ette oma unistusi ellu viima

Ettevõtlusõppe eesmärk on loovate tegevustega toetada laste individuaalset arengut. Ühiste väljasõitude ja rollimängudega arendatakse lastes ettevõtluspädevusi, antakse teadmisi rahatarkusest ning luuakse hoiakuid, mis aitavad tulevikus oma unistusi reaalseteks tegudeks vormida. Kuidas ettevõtlusõpe lasteaedade igapäevaelu lõimitud on, räägivad Tallinna Luha ja Lepistiku, Tartu Tripsiku ja Sillamäe Päiksekese lasteaia õppealajuhataja ja õpetajad.

Luha lasteaia õpetajate ja õppealajuhataja Siiri Kuusi sõnul rakendavad õpetajad ettevõtlusõpet lasteaias ainevaldkondade ülese pädevusena ning läbiva teema loovalt kõigis igapäevategevustes. «Õpetajad pakuvad lastele projektõppe käigus erinevaid valikuvõimalusi, lastevad neil endil valida huvitavaid teemasid ja selgitavad, et valiku tegemisega kaasneb vastutus. Õpetajad julgustavad lapsi kogema uusi asju ning pakuvad vajadusel tuge. Rahatarkuse õpetamisel on olnud meile toeks raamatud «Tom õpib rahamängu», «Raul ja sõbrad», «Vinks-Vonks avastab ja seikleb» ja paljud teised,» rääkis Kuusi.

Lepistiku lasteaias õpivad lapsed rahatarkust mängu kaudu ja õppetöö toimub projektõppe vormis. Projektide teemad valitakse laste huvidest lähtu- des. Lasteaia Hundude rühma õpetaja Maiu Kannel rääkis: «Hundude lemmiktegevus eelmisel aastal oli poemän- gu mängimine, mille puhul kasutasime mänguraha, rahakassasid ja kaardimak- seterminali. Tutvustime rahateemaliste raamatutega, õppisime matemaatikat sentide ja rahatähtede loendamise- ga ning arutlesime raha olulisuse üle. Õues algatasid lapsed kohviku- ja poemän- ge, tasudes kauba eest puulehtede, jäätük- kide ja kivikestega. Lasteaias räägime ka palju erinevatest ametitest ning koos- tame ideekaarte mõistete ja piltidega, et ameteid tutvustada.»

«Ettevõtluspädevust lasteaias kujun- dame eelkõige õpetaja hoiaku ja sõnu- mite kaudu, mida ta lastele edastab. Oluline on sidusus erinevate loovate valdkondadega – loov ja aktiivne mõt- teviis on ettevõtliku käitumise eeldus,» sõnas Tartu Tripsiku lasteaia muusika- õpetaja ja «Vinks-Vonksi» õppemater- jaliide üks autoritest Inna Sidoruk. Ta tõi näiteks muusika: «Lapse aktiivsel osa- lemisel muusikategevuses – tantsides, ise muusikat luues, kaasa lauldes – on aju arengule võtmetähtsusega just seos- te loomise võime kujunemine.»

Sillamäe lasteaias Päikseke on ette- võtlusõpe kirjeldatud õppekavas ning selle arendamisel on jälgitud piirkonna spetsiifikat. «Lapsed külastavad paik- konna väikefirmasid ja tutvuvad tootmi- sega – see võimaldab lastele oma kogu- konnas praktilist ettevõtluskogemust saada. Rahatarkust rakendatakse mate- maatika valdkonnas, näiteks õpivad koo- lieelikud kaupluses raha kasutama. Pla- neerimist ja rahakasutust õpitakse ka rollimängu kaudu, näiteks teatrikooli

tegevuse raames müüvad lapsed pileteid enda etendustele,» rääkis Päiksekese õppealajuhataja Tatjana Tukanova.

Ettevõtlusõpe käsitleb ka laiemaid ühiskondlikke probleemkohti

Lepistiku lasteaia õpetaja Pirje Sarg tõi õppe olulise osana esile ka ressursside säästmise harjumuse tekitamise: «Vee- päeva raames vee säästmisest rääkides hakkasime koguma eraldi kaussi vett, mis lastel juues järele jäi, ning kasuta- sime seda taimede kastmiseks. Samuti oleme rääkinud, kuidas käsi pestes ka- sutada vähem vett ning et ruumist lah- kudes tuleks tuled kustutada.»

Sarnaselt Lepistiku lasteaiaga käsit- letakse ka Sillamäe lasteaias ettevõtlus- tarkusi ja rahatarkust laiemas ühiskond- likus plaanis. Kui Lepistikus tehti seda ressursside säästliku kasutamise õppe kaudu, siis Sillamäel on selleks heatege- vuslikud projektid. Tukanova selgitas: «Lasteaias toimub igal aastal kevadlaul ja jõululaul, kus lapsed müüvad iseteht- tud tooteid või enda kasvatatud aiataimi. Lapsed ja nende vanemad osalevad ühi- selt arutelus, mida saadud raha eest soe- tada. Üks tähtsamatest suundadest on heategevus, millega abistatakse erivaja- dustega lapsi, vanureid ja kõiki teisi, kes vajavad hoolitsust ja tähelepanu. Meie lasteaia lapsed meisterdavad neile ka oma kätega kingitusi.»

Siiri Kuusi sõnul on Luha lasteaias taaskasutust ja keskkonda säästvaid algatusi õpetatud lastele eri viisidel: «Näiteks kogume kokku taara ja viime automaati. Kogutud raha eest ostame rühmale vajalikku. Mis parasjagu on

vajaminev, selgitavad õpetajad välja lastega peetud arutelu käigus. Heatege- vuslikest tegevustest oleme kogunud raha Kassiabi kiisude jaoks.»

Mida ettevõtlusõpe lastele annab?

Seda, et ettevõtlusõpe valmistab last paremini ette kaasaegse maailma ootus- teks ja vajadusteks, rõhutasid kõikide lasteaedade esindajad. «Ettevõtlusõpe soodustab lapse kasvamist avatuks, tei- si arvestavaks ja koostöövalmis inime- seks. See varustab lapsi oskuste, suhtu- mise ja ootustega, mis on vajalikud edukaks toimetulekuks tänapäeva maa- ilmas. Ettevõtliku kooli programmi ka- sutamine arendab laste iseseisvust, vast- tustustunnet ja oskusi hinnata oma töö tulemusi. Programmis osalenud lapsed on avatud ega karda välja öelda oma ar- vamus,» sõnas Päiksekese lasteaia õp- pealajuhataja Tatjana Tukanova.

Mängulisel teel pärismaailma olu- kordade kogemise olulisust ja sotsiaal- sete oskuste arendamist ettevõtlusõppe kaudu rõhutas ka Maiu Kannel Lepis- tiku lasteaiast: «Õpetajatena peame tähtsaks, et lapsed saaksid mänguliselt õppida ja kogeda pärismaailmas toimu- vat. Samuti aitab ettevõtlusõpe arenda- da suhtlemisoskust, viisakat käitumist, sõbralikkust, julgust, koostööoskust, teistega arvestamist, arvutamisoskust ja loogilist mõtlemist.»

Siiri Kuus Luha lasteaiast tõstis esi- le ka laiemas plaanis ettevõtliku elu- hoiaku kujunemise vajaduse: «Ettevõt- likku õpet rakendades kujuneb lastel ettevõtlilik eluhoiak. Nad oskavad ja julgevad ennast väljendada, on algatus- võimelised ja tegutsevad sihipäraselt koos teistega. Nad on vastutustundli- kud ja hoolivad, oskavad anda oma te- gevusele hinnangu ja on uudishimuli- kud, hoolivad ning tunnevad sellest kõigest rõõmu.»

Inna Sidoruk sidus ettevõtlusõppe olulisuse parema elukvaliteediga tule- vikus. «Ettevõtlikkus määrab suuresti inimese elukvaliteedi. Selle arendami- sele saab panna rõhku juba varases lap- seeas. Seoste loomine soodustab mõtle- mise, mälu, tähelepanu ja kontsentrat- siooni arengut. Kui laps saab piisavalt mängida ja tegutseda, ise otsustada ja enda ideid ellu viia, kasvab ta ettevõtli- kuks inimeseks. Seetõttu on väga tähtis märgata ja toetada initsiatiivi, isetege- mis- ja avastamisrõõmu,» ütles ta.

Miks on rahatarkuse õpetamine vajalik juba noorest east?

Vastab rahandusministeeriumi rahatarkuse koordinaator Liisi Kirch.

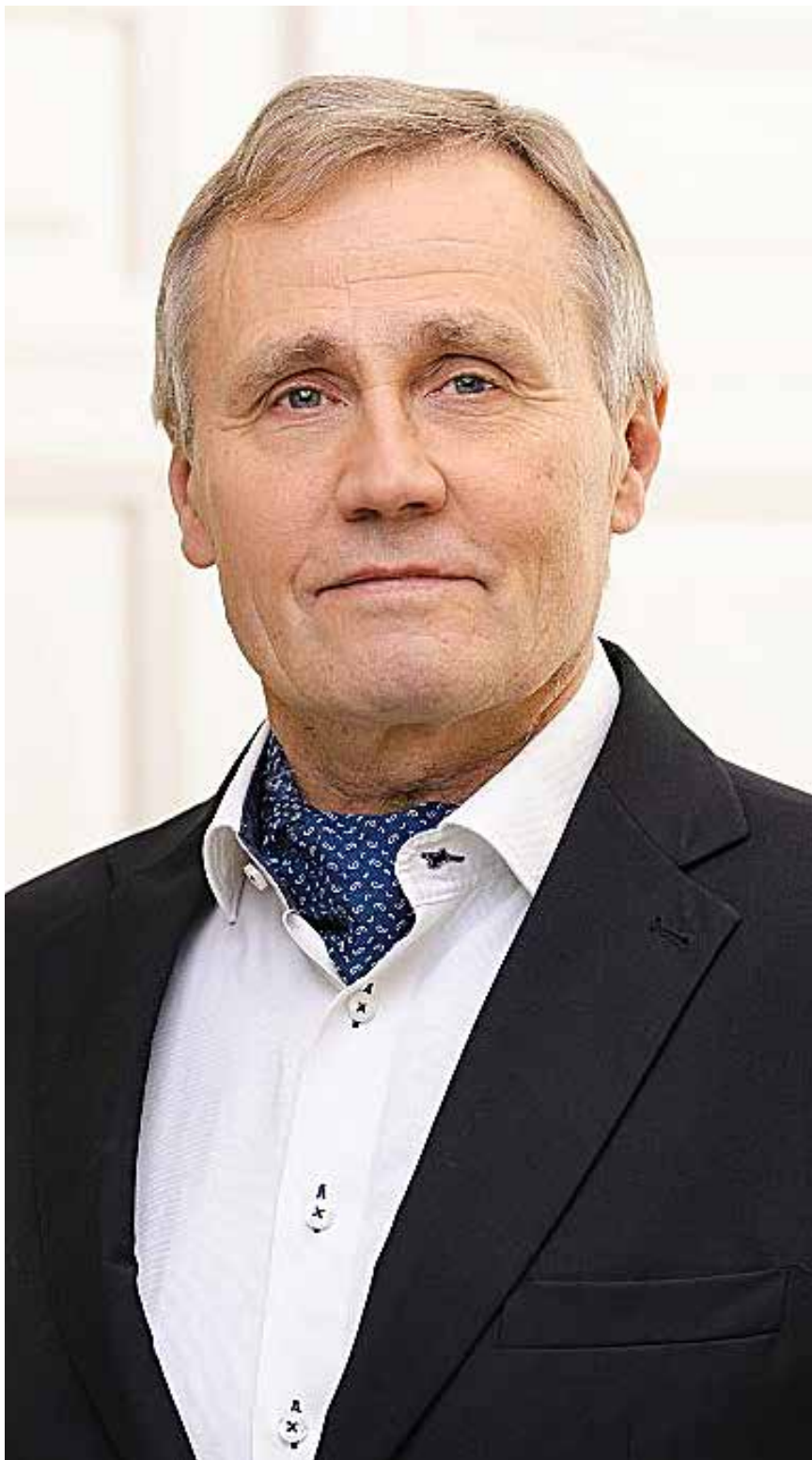
Ettevõtlik hoiak, mille üks osa on ka oma rahaga targalt majandamine, hak- kab kujunema lastes juba üsna varasest noorusest peale. Uuringutega on tões- tatud, et parimate tulemuste saamiseks peaksid hea hoiaku juurdumist toetama nii kodu, lasteaed kui ka kool.

Noores eas ei ole veel sisseharjunud mustreid, seega saame eeskujuna näida- ta, milline võiks olla hea lähenemine näiteks igapäevastele soovidele ja vaja-

dustele – kas lihtsalt tahame või vajame mõnda eset või toidupala.

Uudishimulikele õppuritele saab las- teaia selgitada ostunimekirja kasulik- kust, annetamise olulisust või laenami- sega seonduvaid reegleid eakohases võt- mes. Seda enam, et veel enne kooliaja algust hakkavad lapsed nende asjade kohta ise küsima ning siis on hea võima- lus nende huville vastu tulla ja rahatarku- se alused maast madalaks selgeks teha.

KUUS KÜSIMUST

ettevõtlikkuse kohta haridus- ja teadusminister Tõnis Lukasele

Mida tähendab Teie jaoks ettevõtlikkus?

Sõnaga «ettevõtlikkus» seostuvad kõigepealt aktiivsus, julgus ja avatud mõtteviis. Teisisõnu, ettevõtlikkus tähendab lahtiste silmadega ringi käimist, kaasalöömist erinevates algatuses ning loovate lahenduste otsimist ja leidmist seal, kus neid muidu vajaka jääb.

Ettevõtliku inimese jaoks pole probleeme, vaid on väljakutsed; pole takistusi, vaid on võimalused. Tal on ideid, ja isegi kui peaks juhtuma, et ta ei oska mõnda neist ellu viia, siis ta kindlasti leiab kellegi, kes aitab. Ettevõtlikkust on elus vaja igal sammul – kasvõi näiteks selleks, et õigel ajal õigele daamile abieluettepanek teha...

Kui ettevõtlikuks iseend peate?

Vanarahvas ütles ikka, et ära kiida iseennast, lase teistel kiita ... Nagu paljud teised oskused ja hoiakud, nii on ka ettevõtlikkus arendatav. Oskus näha lahendusi ja võimalusi kasvab inimeses ajapikku ning see kehtib ka minu kohta. Juba kooliajast peale on teised mu ettevõtmisi päris tihti usaldanud ja kaasa tulnud.

On Teil lapsepõlvest või noorusajast meeles mõni konkreetne näide tegevustest, kus ettevõtlikkus väljendus?

Mäletan, et esimeses klassis, kooli garderoobis, moodustasin klassivennadest kamba, kellega läksime tornide väljakule onni ehitama. Kui õhtul koju, mu kadumise pärast mures olnud

vanemate juurde jõudsin, teatasin, et täna oli mu elu parim päev – tegin kamba.

Ettevõtluspädevused koosnevad neljast katuspädevusest: enesejuhtimine, sotsiaalsete olukordade lahendamine, väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine ning äriideede elluviimine. Millised neist on Teie suurimad tugevused? Kuidas on need pädevused karjääriteel kasuks tulnud?

Loodan, et pisut on mul neid kõiki. Suuremate asjade elluviimisel – erinevad haridusreformid, Eesti Rahva Muuseumi ehitamine ja sisustamine, uue organisatsioonimudeli käivitamine ning näiteks ka tollase haridusministeeriumi ladus Tallinnast Tartusse üleviimine – ei ole saanud läbi tasakaaluka ning inimesi innustava ja kaasava eestvedamiseta. Isal oli kõvasti ettevõtjaverd, küllap on seda minuski, kuigi ettevõtlusega ma otseselt tegelema pole ja jään selles osas talle alla.

Miks on ettevõtlikkus tänapäeva noortele vajalik?

Ettevõtlikkus aitab elus hakkama saada – see kulub ära nii tänapäeva noortele kui ka kõigile teistele. Kiiresti muutuv asjas oma koha leidmiseks on isiklikku ettevõtlikkust väga vaja.

Kes ja kuidas peaks noortes ettevõtlikkust arendama?

Lastele ja noortele tuleks pakkuda juba varakult ettevõtlikkust soodustavat

keskkonda ja eeskujusid, kes neid väärtusi endas kannavad ja nende järgi ka tegutsevad. Eeskuju on nakkav ja mul on väga hea meel, et paljud hea eeskuju näitajad tegutsevad meie haridusasutustes.

Haridus- ja teadusministeerium alustas 2016. aastal ettevõtlus- ja karjääriõppe programmi Edu ja Tegu, mida praegu veab haridus- ja noorteamet. Selle eesmärk ongi laiemalt ettevõtlikkuse ja ettevõtliku hoiaku kujundamine lastes ja noortes. Programmi Edu ja Tegu puhul on väga oluline, et see mitmekesistab õppimist ja õpetamist koos töömaailma partneritega – ettevõtjate ja lapsevanematega. Tahaks loota, et programmi tegevused on juba muutnud paljude Eesti noorte mõtteviisi.

Meil on põhjust rahul olla, et ettevõtlusõpe on leidnud kindla koha Eesti haridussüsteemis ja koolide, nii kutse- kui ka üldhariduskoolide õppekavades. Näiteks on ettevõtlikkuspädevus üks õppe- ja kasvatuseesmärkidest põhikooli riiklikus õppekavas. Pädevusi saab õigete meetoditega, aga ka hoiakute ja eeskuju kaudu edukalt arendada.

Noorte ettevõtlikkuse arendamisel on meile pikka aega heaks partneriks olnud Junior Achievementi pere, kelle aastatepikkuse töö tulemusena on Eesti õpilasfirmad Euroopa riikide võistlustel olnud korduvalt esirinnas. Kokkuvõttes oleme ettevõtlusõppe arendamisel ise paljudele riikidele eeskujuks, kuna oleme lühikese ajaga teinud suure arenguhüppe ning viinud selle, mis õppekavas kirjas, ka päriselt õppijateni. Kuid see ei tähenda, et võime loorberitele puhkama jääda.

«Vinks-Vonksi» õppematerjalid aitavad lastel tänapäeva aktuaalseid teemasid paremini mõista ja mõtestada

Haridus- ja noorteameti programmi Edu ja Tegu alus- ja üldhariduse ettevõtlusõppe koordinaator ja õppematerjalide üks autoritest **Erika Veide**

Kas praegu on maailmas ärev aeg? Kas muretseme oma sissetulekute ja hakkamasaamise pärast? Need küsimused jõuavad läbi erinevate filtrite ka meie lasteni.

Laps teeb kuuldust ja tunnetatust järeldused oma elukogemuse ja teadmiste põhjal, aga need ei pruugi tegevusega kattuda. Ettevõtluspädevust ja rahatarkust arendav õppematerjal lasteadele peegeldab teemasid, mis

on igapäevaelus aktuaalsed – et laps mõistaks neid paremini.

Materjali ühe autorina usun, et lapse mõistlikkus tuleb just mõistmise kaudu. Usun, et lapsed on nutikad ja mõistlikud, kui neile selleks võimalus anda – kaasates neid elulistes teemadesse ning pakkudes eri strateegiaid, kuidas oma tundeid mõista ja juhtima õppida. «Vinks-Vonksi» materjalidel on ka teine eesmärk – luua eluterveid

mustreid, mis tagavad elus parema hakkamasaamise.

Mis puutub rahatarkusesse, siis näitavad Eestis korraldatud uuringud, et oleme oma teadmiste poolest esirinnas, kuid käitumismustrid põhinevad ikka vanadel harjumustel. Soovime, et järgmine põlvkond saaks käituda parimate teadmiste järgi ning kannaks edasi mustreid, mis hoiavad meid tervete ja rahulolevatena.

ETTEVÕTLUSPÄDEVUST NING RAHATARKUST KÄSITLEV ÕPPEMATERJAL «VINKS-VONKS AVASTAB JA SEIKLEB» ON MÕELDUD KASUTAMISEKS 5–6AASTASTE LASTELE

Raamatus käsitletakse üheksat teemat, mille hulgas on näiteks soovide ja vajaduste eristamine, emotsioonide juhtimine, annetamine ning kannatlikkus. Laste jaoks on loodud suur pildiraamat ja värvipildid ning õpetajale eraldi vihikuna juhendmaterjal. Juhendmaterjalis on iga teema tutvustus, väike jutuke lastele ettelugemiseks, erinevad tegevused, liisusalmid, laulud ja aruteluteemad. Õpetajal on raamatu kasutamisel suur autonoomsus, juhendmaterjal toetab keskendumist ettevõtluspädevuse arengu toetamisele ning rahatarkusele natuke teises võtmes, kui siiani on tegutsenud või harjutud.

ÕPPEMATERJALI TEINE OSA «VINKS-VONKS JULGEB JA PROOVIB» ON MÕELDUD 6–7AASTASTE LASTELE

Koolieelikutele mõeldud teine osa Vinksi tegemistest käsitleb selliseid teemasid nagu reklaam, eetika, jätkusuutlikkus ning enda ja teiste mõistmine. Pädevusi käsitlevad teemad on pärit ettevõtluspädevuse mudelist ning rahatarkuse teemad on sündinud koostöös rahandusministeeriumi ja praktikutega lasteaiast. Reklaamiteemat õpetatakse loovust edendavate harjutustega. Näiteks saavad lapsed ise reklaame luua ja näha, et sünnipäevakutsetki võib käsitleda kui reklaami lapse tähtsale üritusele. Juttu tuleb ka eksitavatest reklaamidest. Lastele eakohases võtmes pööratakse erinevate teemade kaudu nende tähelepanu eetilisele ja jätkusuutlikkusele. Räägime aja, raha ja selle paberi säästmisest, millele lapsed joonistavad või kust kujundeid välja lõikavad. Suhtlemisoskuste puhul keskendume enda ja teiste tajumise arendamisele. Arutleme selle üle, miks on ühiskonnas loodud erinevaid kokkuleppeid ja kuidas need meid aitavad, olgu tegu rühmareeglite või Eesti vabariigi põhiseadusega.

Õppematerjale tutvustavate seminaride ajad leiab kodulehelt

www.ettevõtlusõpe.ee

Materjalide juurde on valminud temaatilised lastelaulud.

SÜNDMUSTE KALENDER 2022/2023

8. november –
13. detsember 2022

Ülemaailmne karjäärikuu,
mis keskendub tõhusate
karjäärirahenuste rolli
väärtustamisele

Inimeste karjääri kujundamise
päädevused on vajalikud kõigile
inimestele ning haridus- ja tööalaste
valikute toetamine vajab
professionaalset lähenemist. Ka
Eestis on karjäärikuu raames
planeeritud rida üritusi.

Vaata ürituste kalendrit
www.eeagentuur.ee

25.–26. jaanuar 2023

Ettevõtlikkuse, ettevõtlus- ja
karjääriõppe veebikonverents
«Teadlikult tulevikku»

Head praktikad ja ideed koolijuhtidelt,
õpetajatelt ja ettevõtjatelt noorte
tulevikupäädevuste süsteemseks
toetamiseks. Tunnustatakse parimaid
ettevõtlus- ja karjääriõppe edendajaid
ning kuulutatakse välja Ettevõtliku
Kooli edulugude konkursi võitjad.
Esinejate hulgas on näiteks
käitumisteadlane Andro Uusberg,
ettevõtjad Martin ja Victoria Villig
ning Viljar Arakas, koolijuhid
Karel Alliku ja Katrin Martinfeld,
ettevõtlusõpetaja Elbe Metsatalu,
Tartu rakendusliku kolledži direktori
asetäitja õppe alal Liivi Raudsepp ja
IKT osakonna juht Signe Vedler.

Registreerumine
www.ettevõtlusõpe.ee

Veebruar 2023

Ettevõtlusoskuste võistlus

Unikaalne erialadeülene kutsemeistri-
võistlus, millest võivad osa võtta
kõikide kutsekoolide ja erialade
õppurid. Kutsekoolide õpilased ja
õpetajad, olge valmis registreeruma ja
oma huvist teada andma! Täpsem
info võistluste kohta avaldatakse
haridus- ja noorteameti lehel.

11.–12. veebruar

Eesti õpilasfirmade laad 2022
Kristiine ja Rocca al Mare
keskuses

Kahel päeval müüvad kaupu ja
pakuvad oma teenuseid kokku
300 õpilasfirmat.

www.ja.ee ja www.opilasfirma.ee

STATISTIKAT

2022. aasta septembri seisuga

Ettevõtlus- ja karjääriõpet
rakendavad haridus-
asutused Eestis 2022. a
septembri seisuga:

- 22 koolieelset lasteasutust
- 318 üldhariduskooli (neist 68 tegutsevad lasteaed-põhikoolina)
- 31 kutseõppeasutust
- 15 kõrgkooli
- kokku 386 õppeasutust

Ettevõtliku Kooliga
liitunud arv:

- 198 kooli ja lasteaeda

Lisainfo www.evkoool.ee

Ettevõtliku Kooli võrgustikus alustas
kolmas õpetajate rahatarkuse men-
torklubi hooaeg, kus on rekordiliselt
palju osalejaid: 260.

Lisainfo [www.evkoool.ee/
vorgustiku-liikmele/
rahatarkuse-mentorklubi](http://www.evkoool.ee/vorgustiku-liikmele/rahatarkuse-mentorklubi)

Viis maakonda, kus on suurim ettevõtlikku,
ettevõtlus- ja karjääriõpet rakendavate koolide hulk

Maakond	Koolide arv
• Jõgeva	16 (89%)
• Järva	19 (83%)
• Lääne	14 (82%)
• Viljandi	25 (81%)
• Ida-Viru	32 (78%)

Viis kooli, kus on viimase kolme aasta jooksul
olnud kõige rohkem õpilasfirmasid

- Viljandi kutseõppekeskus – 67
- Tallinna 21. kool – 49
- Gustav Adolfi gümnaasium – 43
- Kuressaare ametikool – 41
- Pärnu ühisgümnaasium – 38

Viis kooli, kus on viimase kolme aasta jooksul
olnud kõige rohkem minifirmasid

- Tallinna 21. kool – 23
- Suure-Jaani kool – 20
- Pärnu Ülejõe põhikool – 17
- Sindi gümnaasium – 15
- Tallinna realkool – 13

Hea gümnaasiumi, kutsekooli ja rakenduskõrgkooli ettevõtlusõppe eestvedaja.

Rikasta kooli ettevõtlusõpet noorte äriideede arenguprogrammi **STARTER** põnevate töötubade ja ägedate esinejatega!

KORRALDAME

- inspiratsiooniüritusi ja lahenduste
ideede ning meeskonna leidmise päeva;
- ärimudeli töötuba «Kuidas
oma äriideed testida»;
- esitlusoskuste ABC töötuba ehk
pitching'u treeningut;
- toote- ja teenusedisaini töötuba;
- turunduse töötuba;
- meeskonnatöö töötuba;
- karjääritöötuba «Kuidas
leida motiveeriv elukutse»;
- motivatsioonitöötuba
«Kuidas julgeda rohkem».

Õpe toimub meeskonnatööna käed-külge aktiivõppe formaadis.
Saab nalja, naeru, teadmisi ja uusi oskusi!

Töötubasid pakume kuni 2023. aasta oktoobrini.

Huvi korral kirjuta piret.arusaar@ut.ee ja anna oma soovist teada.

LISAINFO

Ettevõtlus- ja karjääriõppe
programmi raames valminud

podcast'id,

õpiampsud,

videointervjuud
ettevõtjatega,

ettevõtlus- ja
karjääriõppe materjalid
erinevatele
haridustasemetele

leiad kodulehelt

www.ettevõtlusõpe.ee

ning programmi Edu ja Tegu
YouTube'i kanalilt. Õppematerjalid
on E-koolikotist leitavad
märksõnadega Edu ja Tegu.

KEVAD 2023

Äriideede arendamise
programm **STARTER**
gümnaasistidele,
tudengitele ja kutse-
õppuritele Tallinnas,
Tartus ning Haapsalus

- Semestripõhine programm, mis
toob kokku õpilased, eksperdid ja
ärimentorid, et arendada
ainulaadseid ja uuenduslikke
ideid.
- Erinevate koolide ja erialade
õppijatele, nii tudengitele,
gümnaasistidele kui ka
kutsekoolinoortele.
- Praktilised töötuba ja veebi-
seminarid, mida juhendavad
ekspertid ja mentorid eri
sektoritest.
- Vaid nelja kuuga katsetatakse
oma ideede ja lahenduste
elujulisust, õpitakse tundma
toote/teenuse disaini ja turundust,
treenitakse müügiõnne ning
luuakse kontaktide võrgustik.

Programmi **STARTER** korraldavad
mitu Eesti ülikooli ja kõrgkooli ning
seda finantseerib haridus- ja
noorteameti programm Edu ja Tegu
Euroopa Sotsiaalfondi toel.

www.starteridea.ee

Ettevõtlikkuse, ettevõtlus- ja karjääriõppe ka Sinu või Sinu lapse kooli?

Vaata lähemalt
ja liitu meie
programmidega:

Edu ja Tegu – ettevõtlus- ja karjääriõppe materjalid
algklassist kõrgkoolini, heade praktikate kogumikud,
koolitused ja seminarid õpetajatele, **STARTER**
töötuba koolidele. www.ettevõtlusõpe.ee

Junior Achievement Eesti –
mini- ja õpilasfirmade
programmid algklassist
kutsekoolini. www.ja.ee

Ettevõtlik Kool –
tööriistad õpetajale ja
haridusjuhtidele koolis ja
lasteaias. www.evkoool.ee

